

Struktūriniai ir ekonominiai pokyčiai ūkininkų pienininkystės ūkiuose

Arvydas Kuodys,

Vaidotas Kučas

*Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, V. Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius
El. paštas: arvydas@laei.lt*

Pienininkystė Lietuvoje yra viena svarbiausių žemės ūkio šakų. Pienas ūkininkų žemės ūkio produkcijos struktūroje užima beveik ketvirtadalį, o pieno produktų eksportas sudaro apie penktadalį šalies žemės ūkio ir maisto produktų eksporto. Specializuotiems pienininkystės ūkiams prekinį ūkių struktūroje tenka apie 17%. Lietuvos ūkių apskaitos duomenų tinkle šios specializacijos respondentiniai ūkiai per pastaruosius metus užėmė nemažą dalį ir iš jų duomenų galima daryti išvadas apie struktūrinius ir ekonominius pokyčius šio ūkininkavimo tipo ūkiuose.

Lietuvos ūkininkų pienininkystės ūkiai yra truputį mažesni nei vidutiniai. 2003–2005 m. jų skaičius padidėjo 83%, jie stambėjo, o jų veiklos rezultatai gerėjo, nes didėjo pieno kaina, primilžis iš karvės ir valstybės parama. Geriausių rodiklių pasiekė stambesni (pagal karvių skaičių) ūkiai. Bendrasis pelnas ir pelnas su subsidijomis pienininkystės ūkiuose didėjo sparčiau nei vidutiniškai šalyje. Gamybos subsidijos padidėjo beveik 3 kartus. Jų struktūroje didžiausią dalį sudarė tiesioginės išmokos už pasėlius, gyvulininkystės išmokos ir kompensacijos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Investicinė parama siekė beveik trečdalį valstybės subsidijų, investicijos per trejus metus padidėjo 5 kartus, kapitalo atsiperkamumas – 7 proc. punktais.

Raktažodžiai: ekonominis dydis, investicijos, pelnas, pienininkystė, produkcija, ūkininko ūkis, valstybės parama,

ĮVADAS

Daugumoje pasaulio ir Europos Sąjungos (ES) šalių nuolat stebimi pokyčiai žemės ūkyje ir atliekamos žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos mokslinės analizės. Jose paprastai analizuojami ūkininkų pasiekti ekonominiai rezultatai, kuriais remiantis vertinamas žemės ūkio politikos priemonių efektyvumas, bandoma prognozuoti ūkių veiklos perspektyvas (Agriculture in..., 2005; Agri-Food economics..., 2004; Buchführungsergebnisse..., 2006; Connaly, Kinsella, 2005; Farm financial..., 2005; Martin et al., 2002; Schnepf, 2006; Vrolijk et al., 2004). Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, jau keliolika metų veikia Ūkių apskaitos duomenų tinklas (ŪADT), kurio duomenų bazėje kaupiami pagal vienodą visoje ES metodiką tyrimui atrinktų ūkių duomenys. Lietuvos ŪADT duomenys po šalies integracijos į ES kasmet siunčiami į Europos Komisijos (EK) ŪADT duomenų bazę. Jie naudojami ES Bendrosios žemės ūkio politikos monitoringui atlikti. Lietuvoje nemažai mokslinių publikacijų (Kuodys, 2006; Kuodys, 2007; Poviliūnas, 2001), kuriose analizuojami pokyčiai šalies žemės ūkyje, tačiau retokai (Liučvaitienė, Matulienė, 2005) daugiau dėmesio skiriama kurio nors ūkininkavimo tipo ūkių veiklai nagrinėti.

Statistikos departamento duomenimis (Lietuvos žemės ūkis 2005) šalies 2000–2005 m. bendrosios žemės ūkio produkcijos struktūroje pienas sudarė 19–21%. Ūkininkų ir šeimos ūkių 2005 m. žemės ūkio produkcijos struktūroje pienui ir grūdi-

niams augalams teko reikšmingiausia vieta iš visų žemės ūkio produkcijos rūšių ir beveik vienoda dalis (apie 23%). Tais pačiais metais pieno produktų eksportas sudarė penktadalį šalies žemės ūkio ir maisto produktų eksporto. 2005 m. ŪADT duomenimis, ūkininkų prekinį ūkių bendrosios produkcijos struktūroje pieno produkcija sudarė daugiau kaip 26%. Šių ūkių žemės ūkio pajamų struktūroje pienui teko dar didesnė dalis – 33%, o pienininkystės ūkiuose, kurie sudaro apie šeštadalį šalies prekinį ūkių, – beveik 85%. Taigi pienininkystė yra viena svarbiausių šalies žemės ūkio šakų. Iki šiol nuodugniau neanalizuota pokyčių per pastaruosius metus specializuotuose prekiniuose Lietuvos ūkininkų pienininkystės ūkiuose.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti struktūrinius ir ekonominius pokyčius prekiniuose Lietuvos pienininkystės ūkiuose.

Tyrimo metodai: monografinis, statistinio grupavimo ir palyginimo. Analizei atlikti naudoti 2003–2005 m. ŪADT duomenys (Žemės ūkis..., 2003–2005). Tam, kad matytųsi pienininkystės rodiklių priklausomybė nuo turimų karvių skaičiaus, ūkiai skirstyti į grupes pagal karvių bandos dydį. Per tyrimų laikotarpį ūkiai natūraliai stambėjo (didėjo jų žemės ūkio naudmenų plotas, gyvulių skaičius ir pan.), todėl, siekiant išvengti paklaidos lyginant įvairių metų rodiklius, darbe naudoti ir santykiniai rodikliai 1 ha žemės ūkio naudmenų (ŽŪN), ir 1 europiniam ūkio ekonominio dydžio vienetui (EDV). Pastarasis rodiklis apskaičiuojamas atsižvelgiant į pasėlių plotus ir gyvulių skaičių

bei tiksliau, palyginti su žemės plotu, apibūdina ūkio stambumą (Kuodys, 2002). Šalies ūkių rodikliai, esantys EK ŪADT duomenų bazėje, lyginti su kitų ES šalių pienininkystės ūkių rodikliais.

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

ES ŪADT 2004 m. duomenimis (Standard Results, 2004), Lietuvos pienininkystės ūkiai pagal ekonominį dydį yra patys mažiausi (4,7 EDV), šiek tiek už juos didesni Lenkijos (7,9 EDV), Latvijos (8,1 EDV), Slovėnijos (10,9 EDV) ūkiai. Patys stambiausi pienininkystės ūkiai yra Danijoje (137,7 EDV) ir Nyderlanduose (121,4 EDV). ES vidutinis šios specializacijos ūkių ekonominis dydis sudaro 55 EDV. Pagal melžiamų karvių skaičių už Lietuvos pienininkystės ūkius (14 karvių) mažesni Lenkijos (11 karvių) ir Slovėnijos (12,5 karvės) pienininkystės ūkiai, didžiausi – Slovakijos (151 karvė), J. Karalystės (96 karvės) ir Danijos (87 karvės) ūkiai (1 lent.).

ES pienininkystės ūkių lyginamasis svoris prekinųjų ūkių struktūroje yra labai nevienodas. Pienininkystė labiau išvystyta (su kai kuriomis išimtimis) šiaurinėje ES dalyje, o pietinėje šios

specializacijos ūkių labai nedaug. Liuksemburge pienininkystės ūkiai sudaro apie 43% visų ūkių, Austrijoje, Nyderlanduose, Suomijoje, Švedijoje, Vokietijoje – apie trečdalį, Airijoje, J. Karalystėje, Belgijoje, Slovėnijoje, Estijoje – 20–25%. Lietuvoje pienininkystės ūkių lyginamasis svoris tesiekia 16,6% ir yra panašus į Danijos (16,2%) ir Prancūzijos (17,3%). Net 9 valstybėse pienininkystės ūkiai nesudaro ir dešimtadalio, o Graikijoje ir Kipre – mažiau kaip 1% prekinųjų ūkių. Iš 10 šalių, 2004 m. įstojusių į ES, didžiausias pienininkystės ūkių lyginamasis svoris prekinųjų ūkių struktūroje buvo Estijoje (25%), po to seka Slovėnija (23,5%), Lietuva (16,6%) ir Latvija (12,6%).

Analizuoti pokyčius šalies pienininkystės ūkiuose yra palankios aplinkybės, nes šių ūkių skaičius ŪADT (2 lent.) jau keletą metų pakankamai didelis (2003 m. – 208, 2004 m. – 255, 2005 m. – 184).

Pienininkystės ūkiai yra mažesni nei vidutiniai, tačiau nepatys smulkiausi, už juos mažesni pagal ekonominį dydį kai kurie mišrios gamybos, o pagal plotą – beveik visi mišrios gamybos ir sodininkystės, daržininkystės ūkiai. Gi karvių ir galvijų prieauglio jie turi daugiausiai iš visų ūkininkavimo tipų ūkių.

1 lentelė. Pienininkystės ūkiai Europos Sąjungos valstybėse 2004 m.

Šalis	Prekinųjų ūkių skaičius	Pienininkystės ūkių skaičius	Pienininkystės ūkių dalis %	Ekonominis ūkio dydis EDV	Vidutinis karvių skaičius ūkyje	Prmilžis iš karvės kg
Airija	113200	23092	20,4	50,3	47	5316
Austrija	77270	29440	38,1	23,4	15	6030
Belgija	35350	8010	22,7	77,0	46	5993
Čekija	13640	840	6,2	54,8	67	5447
Danija	38731	6280	16,2	137,7	87	7916
Estija	6801	1700	25,0	26,4	45	5604
Graikija	493820	1127	0,2	–	–	–
Ispanija	587314	28751	4,9	25,5	29	5811
Italija	687711	41402	6,0	62,8	40	6175
Jungtinė Karalystė	97570	21600	22,1	113,4	96	6765
Kipras	26380	215	0,8	–	–	–
Latvija	20504	2581	12,6	8,1	18	4728
Lenkija	742190	45047	6,1	7,9	11	4303
Lietuva	31244*	5178*	16,6	4,7	14	4782
Liuksemburgas	1730	740	42,8	68,5	42	7091
Nyderlandai	65110	21700	33,3	121,4	69	7514
Portugalija	157927	12220	7,7	23,2	22	6211
Prancūzija	369072	63670	17,3	58,8	41	6023
Slovakija	3490	217	6,2	103,6	151	5035
Slovėnija	36231	8520	23,5	10,9	13	5137
Suomija	44640	16171	36,2	44,0	22	8181
Švedija	30720	9200	30,0	91,5	45	7954
Vengrija	83046	2780	3,4	29,3	37	6255
Vokietija	225605	73581	32,6	70,3	43	6720
ES-25	3988993	421713	10,6	55,2	39	6436

* 2005 metų ūkių struktūros tyrimo duomenys.

2 lentelė. Tirtų pienininkystės ūkių charakteristikos

Metai	Ūkių skaičius	Vidutiniai rodikliai			
		ŽŪN plotas ha	Ekonominis dydis EDV	Karvių skaičius vnt	Prmilžis iš karvės kg
2003	208	37,8	4,3	13	4673
2004	255	39,3	4,4	14,3	4860
2005	184	45,5	5,2	17	5027

2003–2005 m. pienininkystės veiklos rezultatai gerėjo visuose ūkiuose, nes didėjo pieno kaina (46%) ir primilžis iš karvės (8%). Per tuos metus minėti rodikliai geresni buvo stambesniuose ūkiuose (pagal karvių skaičių, žemės naudmenų plotą ir ekonominį dydį).

Pienininkystės ūkių žemės ūkio **naudmenų struktūra** gerokai skiriasi nuo vidutinės ir ypač nuo augalininkystės besiverčiančių ūkių naudmenų struktūros. 2005 m. pienininkystės ūkiuose vidutiniškai 80% žemės ūkio naudmenų buvo skirta pašarams auginti. Javų specializacijos ūkiuose tam teko tik 5%, o vidutiniškai šalyje – apie trečdalį žemės ūkio naudmenų (3 lent.).

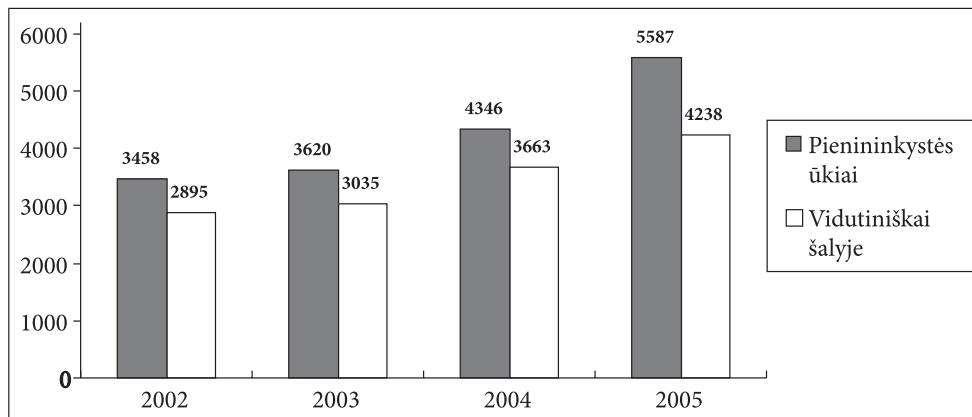
Pienininkystės ūkių **turto struktūra** taip pat skiriasi nuo kitų ūkininkavimo tipų ūkių turto struktūros. Pienininkystės ūkiuose daugiau nei penktadalį turto sudaro gamybos kvotos vertė (4 lent.). Vidutiniškai šalyje jai tenka 11%, javų ūkiuose tik 3%. Mašinoms ir įrengimams pienininkystės ūkių turto struktūroje tenka gerokai mažesnė dalis (27%) nei javų ūkiuose (47%)

ir vidutiniškai šalyje (32%). O gyvuliai – priešingai, sudaro daug didesnę lyginamąją svorį (15%) nei vidutiniškai šalyje (9%) ar javų auginančiuose ūkiuose (1%).

Pienininkystės ūkių turto vertė didesnė nei vidutiniškai šalyje. 2002 m. 1 ha ŽŪN pienininkystės ūkiai turėjo beveik penktadaliu turto daugiau negu vidutiniškai (1 pav.).

Per 2003 ir 2004 metus turto vertės, tenkančios 1 ha ŽŪN, pokyčiai šalies ir pienininkystės ūkiuose buvo vienodi, tačiau 2005-aisiais pastaruosiuose ji didėjo labiau ir todėl minėtas rodiklis pienininkystės ūkiuose trečdaliu buvo didesnis. 2005 m. tik mažesniuose nei 20 ha pienininkystės ūkiuose žemės ūkio turtas nepadidėjo, o vidutiniškai šio ūkininkavimo tipo ūkiuose turto padidėjimas siekė 25%.

Kaip ir visi šalies ūkininkai, pienininkystės ūkių savininkai 2005 m., gausindami savo turtą, didžiausią dėmesį skyrė techninės bazės stiprinimui, tačiau pastarieji daugiau įsigijo žemės ūkio mašinų ir įrengimų (jų vertė padidėjo atitinkamai 54 ir

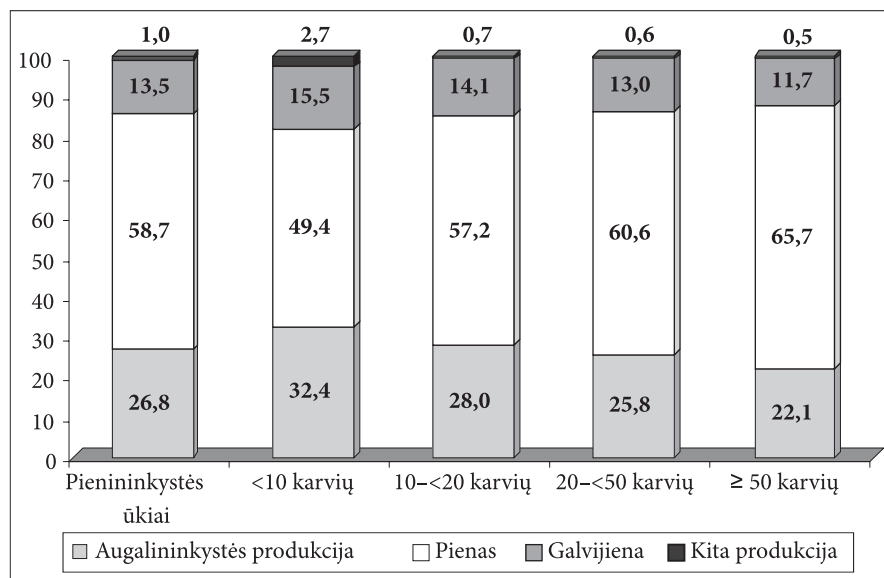
1 pav. Žemės ūkio turto 1 ha ŽŪN pokyčiai 2002–2005 m. Lt

3 lentelė. Ūkininkų ūkių žemės naudmenų struktūra 2005 m.

Pasėliai	Vidutiniškai šalyje		Pienininkystės ūkiai		Javų ūkiai	
	ha	%	ha	%	ha	%
Javai	25,6	47,1	7,7	16,9	90,0	69,1
Rapsai	4,1	7,5	–	–	18,4	14,1
Kaupiamieji augalai	1,2	2,2	0,2	0,4	1,4	1,1
Pašariniai augalai	12,6	23,2	24,6	54,1	4,5	3,5
Pievos ir ganyklos	5,7	10,5	11,8	25,9	1,9	1,5
Pūdymai	4,3	7,9	1,2	2,6	12,8	9,8
Kiti pasėliai	0,9	1,7	–	–	1,3	1,0
Iš viso	54,4	100	45,5	100	130,3	100

4 lentelė. Žemės ūkio turto struktūra kai kurių ūkininkavimo tipų ūkininkų ūkiuose 2005 m.

Turto rūšis	Vidutiniškai šalyje		Pienininkystės ūkiai		Javų ūkiai	
	tūkst. Lt	%	tūkst. Lt	%	tūkst. Lt	%
Žemė	37,69	16	31,48	12	63,13	18
Gamybiniai pastatai	29,06	13	35,38	14	29,04	8
Gyvuliai	22,81	10	38,33	15	4,92	1
Traktoriai	28,61	12	24,90	10	61,42	17
Kombainai	14,80	6	2,46	1	50,11	14
Žemės ūkio mašinos	12,00	5	10,60	4	22,60	6
Įrenginiai	21,81	9	28,90	11	33,22	9
Kvotos	25,71	11	53,18	21	9,57	3
Kitas turtas	38,77	17	28,81	11	82,10	23
Iš viso	231,26	100	254,04	100	356,11	100

2 pav. Pienininkystės ūkių bendrosios produkcijos struktūra 2005 m., %

66%), o pirmieji – traktorių ir kombainų (vertė padidėjo trečdaliu). Gyvulių vertė pienininkystės ūkiuose padidėjo beveik ketvirtadaliu, o vidutiniškai šalyje – 17,5%.

Daugėjant karvių, turto vertė, tenkanti 1 ha ŽŪN, sparčiai didėjo. Ūkiuose, turinčiuose daugiau kaip 50 karvių, šis rodiklis 2005 m. siekė 8847 Lt ir buvo daugiau nei dvigubai didesnis už ūkių, turinčių mažiau kaip 10 karvių, rodiklį.

2003–2005 m. pienininkystės ūkių **nuosavas kapitalas** padidėjo 92%, o 2005 m. – 21%, nepaisant to, kad skolos per metus padidėjo beveik dvigubai ir sudarė apie 13% turto vertės. Nuosavo kapitalo prieaugio tempai pienininkystės ūkiuose 2003–2004 m. buvo panašūs į šalies, o 2005 m. gerokai didesni. Tų ūkių, kuriuose buvo daugiau kaip 20 melžiamų karvių, šis rodiklis visus tyrimo

metus buvo didesnis nei vidutiniškai šalyje. Geriausiai rodikliais išsiskyrė ūkiai, turintys stambesnes nei 50 karvių bandas (5 lent.).

Pienininkystės ūkiuose **bendrosios produkcijos** gamyba 2003–2005 m. padidėjo 69% (6 lent.).

Daugiausia (84%) ji didėjo ūkiuose, turinčiuose didesnes nei 50 karvių bandas, o mažiausiai (10%) – ūkiuose, kuriuose mažiau negu 10 karvių. Bendrosios produkcijos augimo per minėtą laikotarpį tempai pienininkystės ūkiuose buvo 19 proc. punktų didesni nei vidutiniškai šalyje. 2003 m. pienininkystės ūkių bendrosios produkcijos struktūroje pienas sudarė 51%, 2004 m. – 57% (ES – 73%, Suomijoje, Danijoje ir Nyderlanduose – 83–81%, Lenkijoje – 65%, Latvijoje – 56%), o 2005-aisiais – 59%. Kaip ir bendrosios produkcijos atveju, per trejus metus pieno produkcija daugiausia (beveik 2 kartus) išaugo stambiausiuose (daugiau nei 50 karvių) pienininkystės ūkiuose. Šių ūkių 2005 m. bendrosios produkcijos struktūroje pienas sudarė beveik du trečdalius, o smulkių ūkių (mažiau kaip 10 karvių) produkcijos struktūroje pienui teko apie 49%. Didėjant karvių skaičiui produkcijos struktūroje mažėjo augalininkystės produkcijos, galvijienos ir kitos produkcijos rūšių dalis, o augo pieno lyginamasis svoris (2 pav.).

Šiuos pokyčius nulėmė karvių produktyvumo ir pieno kainos didėjimas. Pastaroji didėjo, nes supirkimo kaina Lietuvoje, jai įstojus į ES, buvo gerokai žemesnė nei senosiose ES šalyse narėse, o dėl bendrosios rinkos įtakos per tiriamąjį laikotarpį vyko kainų išsilyginimo procesai. Pieno kaina augo ir dėl ūkių stambėjimo, nes Lietuvos pieno perdirbimo įmonės stambesniems pienininkystės ūkiams už pieną moka daugiau nei smulkiems.

5 lentelė. Nuosavo kapitalo prieaugis 2003–2005 m., palyginti su ankstesniais metais, %

Ūkiai	2003	2004	2005
Pienininkystės	4	11	21
iš jų turintys:			
<10 karvių	-0,4	7	7
10–<20 karvių	4	11	23
20–<50 karvių	11	14	23
≥50 karvių	15	15	35
Vidutiniškai šalyje	4	12	14

6 lentelė. Produkcijos gamybos dinamika 2003–2005 m. tūkst. Lt

Ūkiai	2003		2004		2005		2005 m., palyginti su 2003 m., %	
	Bendroji produkcija	Pieno produkcija	Bendroji produkcija	Pieno produkcija	Bendroji produkcija	Pieno produkcija	Bendroji produkcija	Pieno produkcija
Pienininkystės	59,0	30,1	70,2	39,2	99,4	58,3	169	194
iš jų turintys:								
<10 karvių	38,3	17,4	41,2	19,8	42,1	20,8	110	120
10–<20 karvių	57,9	30,5	66,2	37,1	78,8	45,1	136	148
20–<50 karvių	142,6	77,7	166,6	102,6	193,2	117,1	136	151
≥50 karvių	371,5	226,8	449,1	278,7	683,0	449,8	184	198
Vidutiniškai šalyje	61,0	11,1	63,3	13,6	91,7	24,1	150	217

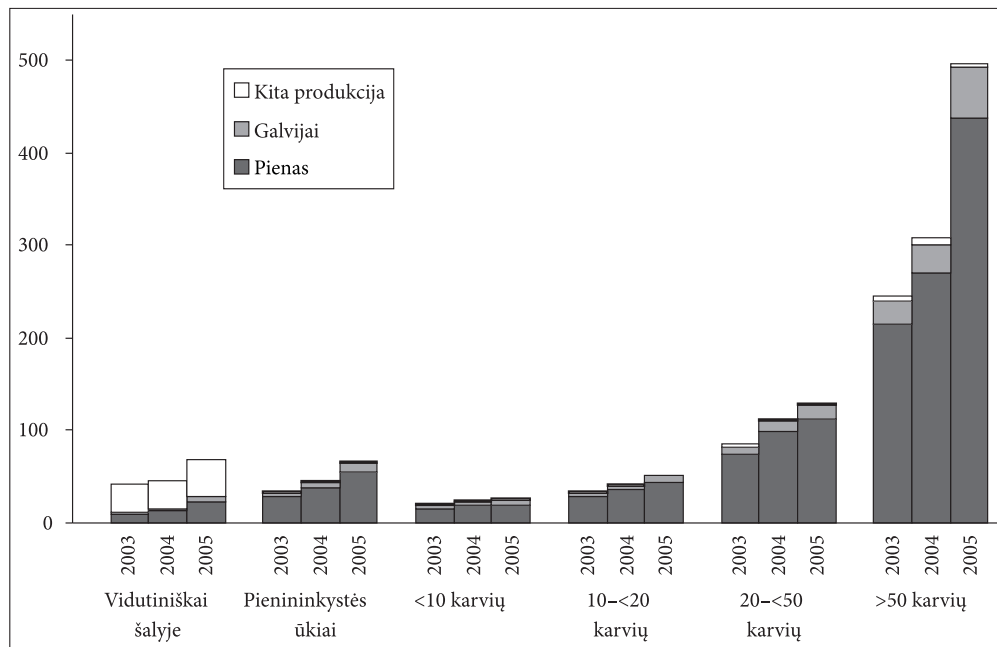
Per visus trejus tyrimo metus pienininkystės ūkių karvių produktyvumas ir pieno pardavimo kaina buvo didesni nei vidutiniškai šalyje (7 lent.). 2003 m. pieno primilžis iš karvės pienininkystės ūkiuose buvo didesnis 153 kg nei vidutiniškai šalyje, o kilogramo pieno kaina didesnė 2 ct. Per trejus metus šie skirtumai padidėjo: primilžis 247 kg, o kaina 4 ct. Kuo didesnė karvių banda, tuo didesnis karvių produktyvumas ir kaina, kurią gauna ūkininkas už parduodamą pieną. Tie skirtumai per trejus metus taip pat gerokai padidėjo. 2003 m. pieno primilžis iš karvės ūkiuose, turinčiuose daugiau negu 50 karvių, palyginti su ūkiais, turinčiais mažiau negu 10 karvių, buvo 6%, o 2005-aisiais – net 40% didesnis. Kainų skirtumai sudarė atitinkamai 29 ir 33%.

Pienininkystės ūkių metinės pajamos 2003–2005 m. beveik padvigubėjo, o vidutinės šalies ūkių – padidėjo 66%. 2003 m. 1 ha ŽŪN pienininkystės ūkiuose teko 901 Lt pajamų, o vidutiniškai šalyje – 974 Lt. Pirmuose ūkiuose šis rodiklis 2005 m. jau siekė 1454 Lt, o vidutiniškai šalyje – 1272 Lt, arba beveik 13% mažiau. Šalies ūkių pajamos už pieną per trejus metus pajamų struktūroje sudarė vidutiniškai 24–33%, o pienininkystės ūkiuose – 82–84%. Smulkių pienininkystės ūkių, turinčių mažiau kaip 10 karvių, pieno pajamų lyginamasis svoris mažesnis (75%), o ūkių, turinčių daugiau kaip 20 karvių, – didesnis (87–88%).

2005 m. pienininkystės ūkiuose pajamos už pieną sudarė vidutiniškai 55,8 tūkst. Lt ir buvo beveik 2,5 karto didesnės nei vidutiniškai šalyje. Pastaruosiuose ūkiuose jos 2003–2005 m. padidėjo 2,3 karto, o pienininkystės ūkiuose – 2 kartus. Mažiausi pieno pajamų pokyčiai ūkiuose, turinčiuose mažiau nei 10 karvių, o didžiausi – ūkiuose, turinčiuose daugiau nei 50 karvių (3 pav.).

Gamybos išlaidos 1 EDV pienininkystės ūkiuose 2005 m., palyginti su 2003-aisiais, padidėjo 17% (8 lent.).

Pastoviosios išlaidos išaugo trečdaliu, o kintamosios – 7%. Didžiausias lyginamasis svoris (45–49%) išlaidų struktūroje teko pašarams, tačiau jis 2005 m., palyginti su 2003-aisiais, sumažėjo vidutiniškai 4 proc. punktais. Pašarų lyginamasis svoris išlaidų struktūroje nepriklauso nuo karvių skaičiaus ūkyje ir jis kinta labai nedideliame intervale: 2003 m. – 47–50%, 2005 m. – 43–46%. ES pienininkystės ūkiuose pirkti pašarai sudaro tris ketvirtadalius (Nyderlanduose ir Danijoje apie 95%), o Lietuvoje vyrauja savos gamybos pašarai, tačiau pirktų pašarų dalis auga didėjant ūkiui. 2003 m. ūkiuose, turinčiuose mažiau nei 10 karvių, pirktiems pašarams išlaidų struktūroje teko 5%, o ūkiuose, turinčiuose daugiau kaip 50 karvių, net 3 kartus daugiau. 2005 m., palyginti su 2003-aisiais, pirktų pašarų dalis pie-

3 pav. Pajamų pokyčiai 2003–2005 m. tūkst. Lt

7 lentelė. Karvių produktyvumo ir pieno kainų dinamika 2003–2005 m.

Ūkiai	2003		2004		2005		2005 m., palyginti su 2003 m., %	
	Primelžta iš karvės kg	Pieno kaina Lt/kg	Primelžta iš karvės kg	Pieno kaina Lt/kg	Primelžta iš karvės kg	Pieno kaina Lt/kg	Primelžta iš karvės	Pieno kaina
Pienininkystės ūkiai	4673	0,52	4860	0,62	5027	0,76	107,6	146,2
iš jų turintys:								
<10 karvių	4670	0,48	4587	0,55	4456	0,63	95,4	131,3
10-20 karvių	4631	0,51	4780	0,62	4864	0,72	105	141,2
20-50 karvių	4634	0,57	5088	0,68	4934	0,81	106,5	142,1
≥50 karvių	4964	0,62	5618	0,72	6200	0,84	125	135,5
Vidutiniškai šalyje	4520	0,50	4596	0,58	4780	0,72	105,6	144

8 lentelė. Pienininkystės ūkių gamybos išlaidos 1 EDV 2003 ir 2005 m. Lt

Išlaidų rūšys	2003	2005	Pokytis %
Kintamosios išlaidos	6649	7091	107
iš jų:			
augalininkystės	841	987	117
gyvulininkystės	5808	6104	105
iš jų pašarai žolėdžiams gyvuliams	5225	5612	107
Pastoviosios išlaidos	4050	5434	134
iš jų:			
degalai	1221	1202	98
nusidėvėjimas	1439	1787	124
Iš viso	10699	12525	117

niininkystės ūkiuose, išskyrus turinčius mažiau kaip 10 karvių, sumažėjo 1–2 proc. punktais.

2003 m. pienininkystės ūkių bendrasis pelnas buvo 8% mažesnis, o bendrasis pelnas su subsidijomis 6,5% didesnis nei vidutiniškai šalyje. 2003–2005 m. šie pienininkystės ūkių rodikliai didėjo gerokai sparčiau nei vidutiniškai, todėl skirtumas pirmųjų naudai 2005 m. taip pat didėjo ir sudarė atitinkamai 64 ir 25% (4 pav.).

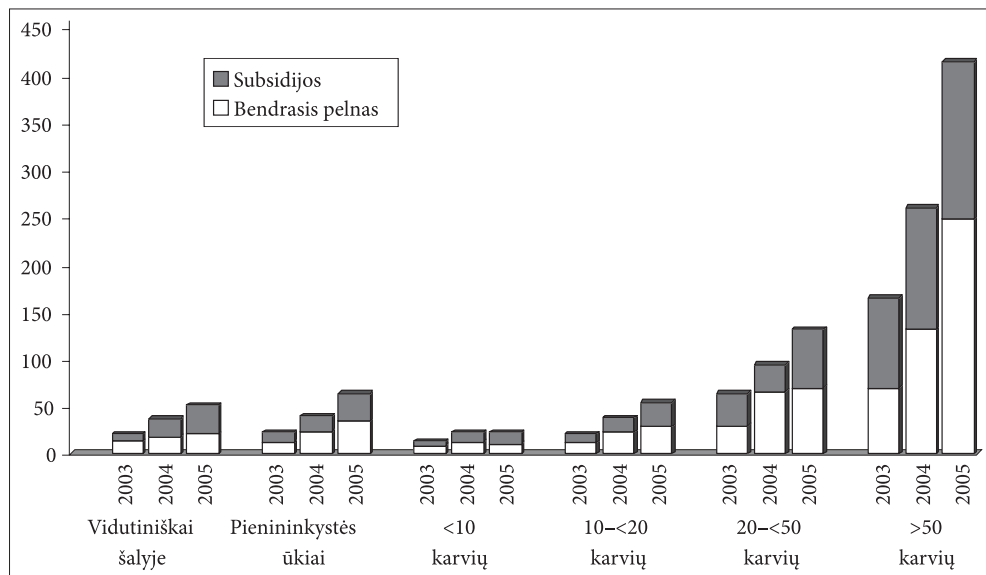
Analizuojant bendrojo pelno ir bendrojo pelno su subsidijomis, tenkančių 1 EDV, pokyčius per trejus metus, pasirodė, jog jie truputį mažesni nei anksčiau minėti, tačiau tendencijos išlieka tos pačios. Šie visų pienininkystės ūkių grupių (pagal karvių skaičių) rodikliai buvo geresni nei vidutiniškai šalyje, o visų pienininkystės ūkių, turinčių daugiau negu 20 karvių, – nei vidutiniškai pienininkystės ūkių.

2004 m. Lietuvos pienininkystės ūkių bendrojo pelno su subsidijomis suma, tenkanti 1 ha ŽŪN, siekė 956 Lt ir viršijo šį rodiklį Slovakijoje (218 Lt), Vengrijoje (349 Lt), Čekijoje (386 Lt), Švedijoje (511 Lt), Latvijoje (590 Lt) ir Estijoje (601 Lt), bet buvo 2,3 karto mažesnė negu vidutiniškai ES. ES daugiausia subsidijų 1 ha ŽŪN pienininkystės ūkiai gavo Suomijoje (3643 Lt) ir Austrijoje (2890 Lt), o mažiausiai – Slovakijoje (342 Lt), Lietuvoje (425 Lt), Estijoje (452 Lt), Lenkijoje (489 Lt) ir Latvijoje (542 Lt). Minėtais metais be valstybės paramos pienininkystės ūkiai Čekijoje, Danijoje, Liuksemburge, Slovakijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vengrijoje būtų buvę nuostolingi (Standart Results, 2004).

2005 m. valstybės subsidijų dalis bendrajame pelne su subsidijomis pienininkystės ūkiuose buvo mažesnė nei vidutiniškai šalyje, nes šalies ūkių pačių uždirbtas pelnas tesudarė du trečdalius pienininkystės ūkių bendrojo pelno, o valstybės paramos suma vieniems ir kitiems ūkiams beveik nesiskyrė.

Didėjant karvių skaičiui pienininkystės ūkiuose bendrasis pelnas 1 ha ŽŪN ir 1 EDV bei bendrojo pelno dalis bendrajame pelne su subsidijomis nuosekliai didėjo. Pastarasis rodiklis ūkiuose, turinčiuose mažiau nei 10 karvių, sudarė 47%, o ūkiuose, turinčiuose daugiau nei 50 karvių, – 60%. Vidutiniškai šalyje jis buvo mažesnis ir tesiekė 40%.

Valstybės parama šalies ūkininkams nuolat didėja. Pienininkystės ūkių subsidijos gamybai 2003–2005 m. padidėjo vidutiniškai nuo 7,6 iki 21,4 tūkst. Lt. 2005 m. 37% gamybos subsidijų sudarė tiesioginės išmokos už pasėlius, po 27% – gyvulininkystės išmokos ir kompensacijos ūkininkaujantiems ma-

4 pav. Bendrojo pelno ir subsidijų pokyčiai 2003–2005 m. tūkst. Lt

9 lentelė. Gamybos subsidijų struktūra 2003–2005 m. Lt

Subsidijų rūšys	Pienininkystės ūkiai			Vidutiniškai šalyje		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Išmokos už pasėlius	93	5783	7863	1157	8822	13624
Gyvulininkystės išmokos	4101	3277	5847	1530	1923	3104
Kompensacijos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse	679	5526	5701	379	4157	4386
Subsidijos už ekologinį ūkininkavimą	246	580	1182	237	1320	1854
Kitos subsidijos	2472	205	755	3015	384	881
Iš viso		Lt				
		1 EDV				
	7591	15371	21348	6318	16606	23849
	1765	3493	4105	1036	2815	2981

žiau palankiose ūkininkauti vietovėse, 6% – už ekologinę gamybą. Nors pienininkystės ūkių gamybos subsidijos buvo mažesnės negu vidutiniškai šalyje, tačiau, skaičiuojant jas 1 EDV, vidutinis šalies ūkis jų gavo 27% mažiau nei pienininkystės ūkis (9 lent.).

Valstybės **investicinė parama** pienininkystės ūkiams buvo didesnė nei vidutiniškai šalyje. 2005 m. pienininkystės ūkiai gavo 9,3 tūkst. Lt investicinės paramos, o vidutiniškai ji siekė 7,6 tūkst. Lt. Vienam ūkiui tekusioje valstybės subsidijų sumoje investicinė parama pienininkystės ūkiams sudarė 31%, vidutiniškai šalyje – 25%. Stambėjant ūkiui, investicinės paramos lyginamasis svoris didėjo nuo 10% (ūkiuose, turinčiuose mažiau nei 10 karvių) iki 43% (ūkiuose, turinčiuose 20–50 karvių).

Ir visuose šalies ūkiuose, ir pienininkystės ūkiuose investiciniai procesai kasmet intensyvėja. 2003–2005 m. į gamybą investuotų lėšų sumos vidutiniškai šalyje padidėjo 4 kartus, o pienininkystės ūkiuose 5 kartus. 2005 m. investicijos, tenkančios 1 EDV, vidutiniškai šalyje sudarė 4,5 tūkst. Lt, o pienininkystės ūkiuose – 7,6 tūkst. Lt. Pienininkystės ūkiai daugiausia investavo į įrengimus (35%) ir traktorius (25%). Tik smulkiuose pienininkystės ūkiuose (mažiau nei 10 karvių) grynosios investicijos (investicijų suma minus nusidėvėjimas) dar neigiamos, tačiau jos per 2003–2005 m. sumažėjo nuo –2,1 iki –0,26 tūkst. Lt. Smulkių ir stambių pienininkystės ūkių investicijų struktūra labai skiriasi. Pirmieji beveik visas lėšas skyrė traktorių (58%) ir įrengimų (34%) įsigijimui, tuo tarpu antrieji jas paskirstė daug tolygiau: įrengimams (34%), gamybiniam pastatams (26%), žemės ūkio mašinoms ir transporto priemonėms (13%), traktoriams (11%), bandos plėtimui (10%). Investicijos, tenkančios 1 tūkst. Lt nuosavo žemės ūkio turto, per visus 2003–2005 m. didžiausios buvo stambiausiuose, o mažiausios – smulkiausiuose pienininkystės ūkiuose, tačiau pirmuosiuose jos didėjo lėčiausiai (10 lent.).

Kapitalo atsiperkamumas šalies pienininkystės ūkiuose nuosekliai gerėja ir 2003–2005 m. padidėjo nuo 2,4 iki 9,4%, o vidutiniškai šalyje jis buvo atitinkamai 3,3 ir 4,3%.

10 lentelė. Pienininkystės ūkių investicijų 1000 Lt nuosavo žemės ūkio turto pokyčiai 2003–2005 m. tūkst. Lt

Ūkio dydis	2003	2004	2005	2005 m., palyginti su 2003 m., kartai
<10 karvių	12	24	39	3,3
10–<20 karvių	32	48	131	4,1
20–<50 karvių	67	162	224	3,3
>50 karvių	146	194	201	1,4

IŠVADOS

Šalies integracija į ES teigiamai veikė pienininkystės ūkių veiklos rodiklius. Augo pieno supirkimo kainos, ūkių pelnai, o tai skatino ūkininkus plėtoti pieno gamybą. Tam palanki buvo ir ES paramos sistema (be tiesioginių išmokų, pienininkystėje besiverčiantys ūkininkai gavo nemažai investicinės paramos). Pienininkystės ūkių skaičius per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo 83%.

Lietuvos ūkininkų pienininkystės ūkiai yra truputį mažesni nei šalies vidutiniai, tačiau pagal ekonominį dydį – patys mažiausi ES. Lietuvoje pienininkystės ūkiams ūkių struktūroje

tenka apie 17%. Iš 10 naujųjų ES šalių pienininkystės ūkių lyginamasis svoris didesnis tik Estijoje (25%) ir Slovėnijoje (24%).

Pienininkystės ūkių turto vertė, tenkanti 1 ha ŽŪN, trečdaliu didesnė nei vidutiniškai šalyje. Ūkiuose, turinčiuose daugiau kaip 50 karvių, šis rodiklis dvigubai didesnis už ūkių, turinčių mažiau nei 10 karvių.

2003–2005 m. pienininkystės ūkių veiklos rezultatai gerėjo, nes didėjo pieno kaina, primilžis iš karvės ir valstybės parama. Ūkių nuosavas kapitalas padidėjo 92%. Geriausi rodikliai stambiausiuose (daugiau nei 50 karvių) ūkiuose. Bendrosios produkcijos gamybos augimo per šį laikotarpį tempai pienininkystės ūkiuose 19% didesni nei vidutiniškai šalyje. Pajamos už pieną per trejus metus šalies ūkių pajamų struktūroje sudarė vidutiniškai 24–33%, o pienininkystės ūkiuose – 82–84%.

Bendras pelnas ir pelnas su subsidijomis pienininkystės ūkiuose didėjo sparčiau nei vidutiniškai. Didėjant karvių skaičiui bendrojo pelno dalis bendrajame pelne su subsidijomis nuosekliai didėjo.

Gamybos subsidijos pienininkystės ūkiams padidėjo beveik 3 kartus. Jų struktūroje didžiausią dalį sudarė tiesioginės išmokos už pasėlius (37%), gyvulininkystės išmokos ir kompensacijos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (po 27%). Valstybės subsidijų sumoje investicinės paramos lyginamasis svoris sudarė beveik trečdalį.

2003–2005 m. investicijos pienininkystės ūkiuose padidėjo 5 kartus. Jų suma, tenkanti 1 tūkst. Lt nuosavo žemės ūkio turto, didžiausia stambiausiuose, o mažiausia – smulkiausiuose ūkiuose.

Literatūra

1. Agriculture in the United Kingdom. 2005. <http://statistics.defra.gov.uk>
2. Agri-food economics and rural development // Review of Economic Research Programme 2003. Teagase, 2004.
3. Buchführungsergebnisse der Testbetriebe // Grüne Bericht. Berlin: Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft, 2006.
4. Connally L., Kinsella A. National farm survey. Galway: Teagase, 2005.
5. Farm financial survey. Statistics Canada, 2005.
6. Hemme T., Weers A., Christoffers K. A Global Review – The Supply of Milk and Dairy Products. Braunschweig: IFCN Dairy Network, 2005.
7. Kuodys A. Ūkių apskaitos duomenų tinklas // Lietuvos žemės ūkio integracijos į Europos Sąjungą aktualijos. Vilnius: LAEI, 2002. P. 213–219.
8. Kuodys A. Ūkininkavimo rezultatų pokyčiai ūkininkų ūkiuose // Žemės ūkio mokslai. 2006. Nr. 1 (priedas). P. 55–61.
9. Kuodys A. Ūkių veiklos tyrimo (ūkių duomenų apskaitos tinklo) rezultatai // Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2005. Vilnius: LAEI, 2006. P. 161–176.
10. Kuodys A. Ūkininkų ūkių 2005 metų veiklos rezultatų tyrimas // Rinkotyra: Žemės ūkio ir maisto produktai. Vilnius: LAEI, 2007. T. 4(34). P. 88–101.
11. Lietuvos žemės ūkis. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005.

12. Liučvaitienė A., Matulienė L. Lietuvos pieno ūkio konkurenciniai gebėjimai ES bendrojoje rinkoje // Tarptautinės mokslinės konferencijos „ES ekonominės politikos įtaka gyvulininkystės plėtrai Lietuvoje“ pranešimai. Kaunas: LŽŪU, 2005. P. 27–31.
13. Martin P., Hooper S., Riley C. Farm performance // Australian Commodities. 2002. Vol. 9. N 1.
14. Poviliūnas A. Konkurencingumo trukdžiai Lietuvos žemės ūkyje ir jų įveikimo galimybės // Mokslinės konferencijos „Konkurencingas žemės ūkis ir jo svarba šalies ekonomikai“ pranešimai. Vilnius: LAEI, 2001. P. 53–64.
15. Schnepf R. The U. S. farm economy // CRS Report for Congress 2006. 2006.
16. Standard results // RICC 1453. European Commission AGRI/G/3 FADN, 2004.
17. Vrolijk H., Poppe K., de Bont C., Koole B. Evolution of Farm Incomes in the European Union. European Parliament. Directorate – General for Research, 2004.
18. Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys. Vilnius: LAEI, 2003–2005.

Arvydas Kuodys, Vaidotas Kučas

STRUCTURAL AND ECONOMIC CHANGES IN DAIRY FARMS

Summary

The results of family farms specialised in milk production are presented. Dairy farms amount to 17% of all Lithuanian commercial farms. Among the new 10 member states (without Bulgaria and Romania), the comparative proportion of such farms is higher only in Estonia and Slovakia. Analysis is based on the Lithuanian FADN data for 2003–2005. During this period, farming results notably improved due to higher milk prices, yields, state support. The best results were achieved by large farms (more than 50 dairy cows). The growth of total output

in dairy farms was higher by 19% compared to the average level of the country. Family farm income in these farms rose quicker than average too. The share of gross profit in family farm income consistently augmented with the increasing number of cows in the farms. Subsidies on production increased 3 times. Subsidies on investment amounted almost to one third of all received subsidies. Return to capital rose from 2.4 to 9.4%.

Key words: dairy farms, economic size, family farms, investment, production, profit, state support

Арвидас Куодис, Вайдотас Кучас

СТРУКТУРНЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ МОЛОЧНЫХ ФЕРМ

Резюме

Осуществлен анализ деятельности фермерских хозяйств молочного направления на основе информации базы данных учёта хозяйств страны за 2003–2005 гг. Результаты деятельности молочных фермерских хозяйств за исследуемый период существенно улучшились в связи с повышением продуктивности коров и цен на молоко, а также ростом государственной помощи хозяйствам. Наилучшие результаты отмечены в более крупных (по размеру стада дойных коров) фермерских хозяйствах. Темпы роста производства валовой продукции в хозяйствах молочного направления на 19% выше средних. При субсидиях в этих хозяйствах валовый доход увеличивался также более высокими темпами чем в среднем по стране. Производственные субсидии в 2003–2005 гг. выросли в 3 раза, инвестиции – в 5 раз, а окупаемость капитала – на 7 процентных пункта.

Ключевые слова: государственная помощь, инвестиции, крестьянское хозяйство, молочное хозяйство, прибыль, продукция, экономическая величина